
Yasin Meral, **Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik**

(İstanbul: Milel Nihal Yayınları, 2021), 442 s.

Türkiye’de Dinler Tarihi alanında yapılan araştırmaların başında Yahudilikle ilgili yapılan araştırmalar gelmektedir. Yahudilerin tarihi, kutsal kitapları, ibadetleri, Müslümanlarla ilişkileri vb. konularda birçok eser tercüme edilmekte veya kaleme alınmaktadır. Bu geniş literatür içerisinde her bir eserin farklı ve öne çıkan yönleri bulunmaktadır. Örneğin Hayrullah Örs’ün Türkçe kaleme aldığı *Musa ve Yahudilik* isimli eserinde konular oldukça eleştirel bir şekilde ele alınmıştır. Prof. Dr. Fuat Aydın’ın *Yahudilik Tarih, İnanç, İbadet, Kültür* isimli eseri dinler tarihi disiplini geleneği içinde kalmaya özen gösterilmiş tanıtıcı ve bilgilendirici bir eserdir. Yine Prof. Dr. Salime Leyla Gürkan’ın *Yahudilik* adlı eseri her iki din mensuplarının birbirlerini daha iyi tanımaları amacıyla yazılmış akademik ağırlığı hissedilen bir çalışma olmasıyla öne çıkmaktadır. Doç. Dr. Yasin Meral’in *Yahudi Kaynakları Işığında Yahudilik* isimli eserini öne çıkaran husus ise onun Müslüman bir yazar olarak konu üzerindeki vukufiyeti ve konuları birincil kaynaklardan yani membandan ve aracısız aktarmış olmasıdır. Yazar, bu alanda mutad hale gelmiş olan konuyu Batı kaynakları üzerinden ele alma yaklaşımından ziyade İbranice kaynakları sıklıkla ve öncelikli olarak kullanmış görünmektedir. Yazarın İbranice bilgisinin yetkinliği kavramsal alanda da kendini göstermiş, kaynaklara sadık kalabilmek ve tabirlerin teknik izini sürebilmek için terimleri Yahudi kaynaklarında geçtiği şekilde eserinde ayrıca belirtilmiştir. Öyle görülüyor ki yazar, hocası Prof.

Dr. Baki Adam'ın *Yahudi Kaynaklarına Göre Tevrat* isimli eserinde uyguladığı metodu ilk önce spesifik alanlarda¹ uygulamış, ardından da bu eseriyle bahsi geçen yöntemi Yahudiliğin bütün alanlarına genişleterek onun izinden gitmeyi sürdürmüştür. Yazarın bu müstakil eserinden önce doğrudan Yahudilikle ilgili kaleme aldığı makale ve araştırma notları² da bu alandaki yetkinliğini göstermektedir.

Yazar kitabının önsözünde Yahudiliği bir bütün olarak ele alıp her yönüyle incelemeyi amaçladığını ifade etmektedir (s. XII). Onu, bu amaca sevk eden neden kitabının girişinde müstakil bir başlık altında ele aldığı "Yahudiliği Öğrenmenin Müslümana Ne Faydası Olur?" (s. 3) sorusunun cevabında bulunmaktadır. Yazar, kitabın hedef kitlesi veya muhtemel okur adaylarının zihinlerini berraklaştırdıktan sonra konuya giriş yapmaktadır. Bu soru bağlamında yazar Kur'an'ın; tarihinden teolojisine, günlük yaşamından geleneğine kadar Yahudiliğin farklı konularına değindiğine dolayısıyla onun anlaşılmasında Yahudiliğin bilinmesinin önemi ve gerekliliğine dikkat çekmektedir. Buna ilaveten yazar İsrâiliyatın İslam kaynakları arasında sıklıkla yer almasından dolayı bunların analizinin

-
- ¹ Yasin Meral, *Yahudi Dini Literatüründe Mesih, Deccal ve Gog-Magog* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019); *Yahudilerin Ahir Zamanı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019); *Yahudilikte Cismani Haşır Tartışmaları* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2020).
- ² Meral, "İbn Meymûn'un Cismani Haşır ile İlgili Görüşleri ve Haşır Risalesi'nin Arap Harfleriyle Neşri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 61/2 (2020): 245-314; "Erken Dönem İbrani Matbaacılığında Haham Onayları ve Cemaat İçi Sansür", *Dinî Araştırmalar* 18/47 (2015): 96-118; "İbrani Matbaacılığında Telif Hakları: 16-18. Yüzyıllar", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5/2 (2016): 298-320; "Nasi-Mendes Ailesi ve İstanbul'da Reyna Nasi Matbaası", *Sahn-ı Semân'dan Dârülfünûn'a Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası, Alimler, Müesseseler ve Fikri Eseler XVI. Yüzyıl*, ed. Ekrem Demirli, vd. (İstanbul: Zeytin burnu Belediyesi, 2017), 177-190; "İbn Meymun'a Göre Yahudilik'te İman Esasları", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52/2 (2011): 243-266; "Ortaçağ Yahudileri Arasında Judeo-Arabik Kullanımı", *Bütün Yönleriyle Yahudilik* (Ankara: Dinler Tarihi Derneği Yayınları, 2012), 319-332; "İbn Meymun'un Yemen Mektubu", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 54/2 (2013): 1-48; "Yahudi Kaynaklarında Ararat Dağları (Tekvin, 8:4)", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür, ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi* 11/2 (2014): 83-101; "Talmud, Mişna ve Gemara'dan mı Oluşmaktadır?", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 36 (2017): 167-170; "Yahudi Kutsal Metin Geleneğinde Tevrat'ın Bâtınî Yorumu", *Kur'an'ın Bâtınî ve İşârî Yorumu*, ed. Mustafa Öztürk (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2018), 141-167; "Yahudiliğin Bağımlılığa Bakışı", *Bedenimizin İşgalcileri: Dinlerin Bağımlılığa Bakışı* (İstanbul: Okur Akademisi 2019), 43-68.

gerek geçmişte veya günümüzde İslam topraklarında yaşayan Yahudileri anlamak açısından gerekse de uluslararası ilişkiler düzeyinde diğer Yahudilerle sağlıklı bir zeminde iletişim kurulması açısından Yahudiliğin iyi bir şekilde bilinmesi üzerinde durmaktadır. Böylece yazar, eserine okuyucunun zihnindeki ön yargıları dağıtarak bir giriş yapmaktadır.

Kitap altı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, yaratılıştan başlamak üzere İsrail devletinin kuruluşuna kadar geçen tarihsel süreçte öne çıkan olaylara ayrılmıştır. Ancak yazar, İsrail devletinin kurulmasıyla ortaya çıkan güncel sorunları ve gelişmeleri kitabın kapsamına dâhil etmemiştir. Tarihsel süreç anlatılırken Kutsal Kitap dönemine denk gelen ilk üç bölümde Tanah'a sadık kalınmış, modern kutsal kitap incelemeleri veya arkeolojik veriler ışığında yapılan tespitlere nadiren yer verilmiştir. Yazarın Kutsal Kitap anlatısındaki olay sırasını takip ederken Kur'an'ı da kaynak olarak kullanıp iki metin arasında paralel okumalar yapması ve Kur'an'ın farklı anlatımlara sahip olduğu yerlerin altını çizmesi yeni bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine bu başlık altında yazarın örneğin Siyonizm'i ele alırken genel kanının aksine Theodor Herzl'den daha çok Leon Pinsker'e yer vermesi, onun üstü kapalı da olsa genel kanıdan farklı bir görüşü olduğunu gösteren noktalardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnanç esaslarının ele alındığı ikinci bölümde Tanrı, Tevrat, seçilmişlik, kutsal toprak, peygamberlik, melek inancı, mesih beklentisi ve ölüm sonrası hayat konuları işlenmektedir. Bu bölümde Yahudi inanç esaslarının standartlaşması konusunda büyük bir rolü olan Musa b. Meymun'un ağırlığını hissetmek mümkündür. Yazarın uzmanlık alanlarının başında gelen İbn Meymun'a³ her bir alt başlık altında görüşleri ve açıklamalarıyla yer verilmiştir. Bu bölümde diğer başlıklara nazaran melek inancının alt başlıklara ayrılması dikkat çekmektedir. Öyle görülüyor ki Yahudilikle ilgili çalışmalarda bu konunun diğer inanç esaslarına nazaran ihmal edildiğini düşünen ve buna dikkat çekmek isteyen yazar, bu ko-

³ Meral, *Yahudi Düşüncesinde İslam Algısı İbn Meymun (Maimonides) Örneği* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2017).

nuyla ilgili mevcut kaynakların ötesinde derli toplu bilgiler sunmakta ve araştırmacıları bu alanda çalışma yapmaya davet etmektedir.

Üçüncü bölümde Yahudi dini literatürü ele alınmıştır. Yazılı ve Sözlü Tora'yı oluşturan külliyatın yanında ve Tevrat tefsirlerinin ötesinde Yahudi hukuk ve fetva literatürü, Yahudi mistisizmi ve Kabbala'nın kaynakları hakkında detaylı bilgiler verilmiştir. Kitabın görsel malzeme ile zenginleştirilmesi diğer bölümlerde olduğu gibi bu bölümde de kendini göstermektedir. Örneğin Talmud'dan bir sayfa alınarak üzerinde hangi bölümün hangi kaynağa işaret ettiği'nin görsel olarak sunulması (s.163), bu tür kitaplarda nadiren yapılan bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu minvalde kitabın mizanpajının güzel görsel malzemelerle desteklenmesi kitaba tabiri caizse bir albeni katmıştır denilebilir. Yine eserin sonunda verilen Yahudilikle ilgili tarih şeridi, kitapta sunulan bilgilerin anlamsal değerini arttıracak ve özetleyebilecek niteliktedir.

Dördüncü bölümün konusu Yahudi yaşamıdır. Bu bölümde bir Yahudi'nin beşikten mezara uzanan ömrü hayatındaki dini evreler ve gündelik yaşam kurallarından bahsedilmiştir. Başlıkların dini dayanakları, tarihsel gelişimi ve günümüzdeki görünümü detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Bu bölümde Şabat'taki yasakların tek tek sayılması veya hurafeler başta olmak üzere her bir halk inancının ele alınması bölüme büyük bir zenginlik katmıştır. Ancak bu bilgi zenginliğinin içinde tarafımızca yazardan Yahudilerin isim koyma âdetlerine değinmesi de beklenmiştir. Zira Tevrat başta olmak üzere kişi isimlerini anlamlandırma, önemli kişilere ikinci bir isim koyma ve isimlere köken bulma gayreti Yahudi geleneğinin yorum alanlarının başında gelmektedir. Bunun ötesinde Yahudilerin geçmişte ve günümüzde isim koyarken izlemiş oldukları dini ve sosyal kıstaslar bulunmaktadır.

Beşinci bölüm Yahudi dinindeki ilk itizal sayılabilecek Samirilerden modern dönem Yahudi mezhep ve dini gruplarına kadar geniş bir yelpazede Yahudi mezhepleri ve oluşumlarını incelemektedir. Samiriler ve Karailer ile birlikte Orta Çağ İslam coğrafyasındaki Yahudi mezheplerinin tanıtılmasında kullanılan kaynak zenginliği ve bakış açısı farklılığı bu bölümde de hissedilmektedir. Nitekim Samiriler ele alınırken özellikle Samiri kaynaklarına başvurulmuş ve konu ana akım Yahudiliğin onlara bakışından ziyade onların

kendilerini nasıl tanımladıkları üzerine yoğunlaşarak aktarılmıştır. Samirilerin on emir listesinin karşılaştırmalı olarak sunulması (s. 290) veya Karai iman esaslarının detaylı bir şekilde verilmesi (s. 341) yazarın bu mezhepleri onların kendi kaynakları üzerinden değerlendirdiğinin göstergesidir. Yine kitabın kaynakçasına bakıldığında yazarın Antik Mısır kaynaklarından güncel dijital kaynaklara kadar geniş bir yelpazede bir derleme yaptığı görülecektir. Ayrıca yazar kitabının genelinde izlemiş olduğu kendi tespitlerinin bir örneğini burada da vermekte ve Kur'an'da kullanılan "ahbar" unvanının Yahudilikteki sofer sınıfına denk gelebileceğini dile getirmektedir (s. 304). Dolayısıyla yazarın her bir hususu sadece aktarmadığı, her bir başlığa ve kavrama zaman ayırarak onları analiz ettiği anlaşılmaktadır.

Son bölümde Yahudiliğin diğer dinlere bakışı İslam, Hıristiyanlık ve Hinduizm özelinde incelenmiştir. Bu çerçevede bu bölüm konuya dair yapılmış derli toplu tek çalışma olmasıyla ön plana çıkmaktadır. Yazarın özellikle Yahudiliğin Hinduizm'e bakışını sunabilmek için titiz bir çalışma yapmış olması dikkate alındığında gayreti takdire şayandır. Yazar, Yahudilerin Budizm'e bakışını muhtemelen malzemenin azlığından kaynaklanan bir sebeple müstakil bir başlık altında ele almamış olsa da eserin son iki sayfasında bu konuya da değinilmesi oldukça önemlidir.

Eser, yazarın öğrencileriyle yaptığı derslerin veya zihnindeki soruların yazıya dökülmüş hali şeklindedir. Alt katmanda büyük bir bilgi birikimi, üst katmanda mukayese ve anlamlandırma çabası bulunmaktadır. Yazarın konu ile ilgili farklı ve zaman zaman ilişik geniş anekdotlara yer vermesinin kitabın akıcılığını bozduğuna dair eleştirilere kapı açması ihtimal dâhilindedir. Ayrıca yazarın Kur'an ayetlerine sıklıkla atıfta bulunması veya İslam ve Osmanlı-Türk kültürünün Yahudilikle etkileşiminin doğal tezahürlerine zaman zaman değinmesi de konunun dağıtılması veya objektiflikten uzaklaşma olarak görülebilir. Ancak eserin bu yönüyle, kitabın ağırlıklı hedef kitlesi olacak Müslüman Türk ilahiyatçıların ilgi ve meraklarını canlı tutacak türden bilgilere haiz olduğu hemen fark edilecektir. Bunun yanında kitabın bu özelliği Yahudilik hakkında mukayeseli ve problematik çalışma yapacak aday araştırmacılara çalışma alanlarını görmeleri açısından da rehberlik etmiş olmaktadır.

Alanında detaylı ve kapsamlı bir çalışma ürünü olan bu kitabın güzel bir vefa örneği olarak merhum Prof. Dr. Ömer Harman'a ithaf edilmesi de ayrıca yazarın ince düşüncesini göstermektedir. Yazar, kitabın muhtevasına uygun olarak Türkiye'deki Yahudilik araştırmalarının ilk temsilcilerinden biri olan hocamızı müstakbel Yahudilik araştırmacılarıyla bu vesileyle tanıştırmış ve onun aziz hatırasını yaşatmış olmaktadır. Kendine özgü bir yaklaşımla Yahudiliğin ele alındığı bu hacimli eserin, kaynak bir kitap olma yolunu kısa zamanda kat edeceğini ummaktayız.

Tolga Savaş ALTINEL

Dr. Öğr. Üyesi, Yalova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Dinler Tarihi Anabilim Dalı

